

valla. Kuvaksi rajaaminen teki ilmiöistä erityisiä. Opiskelijat ovat kokeneet kuvat kiinnostaviksi ja viehättäviksi. Miten kaunis ja rauhoittava onkaan kesäinen, hiljainen ja tyhjyydessään puhdas suomalaisema, miten kiinnostava aamuinen valon ja usvaisen vedenpinnan kohtaaminen! Tutkimuksessa rajaaminen voi parhaimmillaan synnyttää samankaltaisen yhteisen pysähtymisen, katsomisen ja toisinnäkemisen mahdollisuuden. Syntyy uudenlaista tietoisuutta, kykyä katsoa ja ymmärtää tuttu asia toisin.

Seminaaritöissä ja tutkielmissa prosessi hahmotetaan usein tehtävien sarjana. Opiskelija esittelee tutkielmansa alussa aiheitaan koskevia ja sivuavia tärkeitä tutkimuksia, niiden keskeisiä tuloksia ja sitä, miten niissä aihetta on lähestytty. Hän kertoo ilmiön historiasta, lainsäädännöstä sekä kuvaa mahdollisia ammattikäytäntöjä, keskusteluja ja kehittämistyötä. Nämä teemat asettavat tutkimuksen erilaisiin keskeisiin asiayhteyksiin sekä kehystävät ja kiinnittävät aiheen tarkastelua aikaan ja paikkaan. Samalla näiden kuvaaminen auttaa lukijaa sijoittamaan aiheen osaksi laajempaa kokonaisuutta (esim. Laitinen tässä teoksessa). Nämä vaiheet tulisi kuitenkin saada vuoropuheluun tutkijan omien huomioiden, ajatusten, kysymysten ja niitä terävöittävien tunteiden kanssa (jälkimmäisestä esim. Venkula 2007, 117; ks. myös Uljas-Rautio tässä teoksessa). Tutkijan tulisi kertoa lukijalle, miten hän näitä konteksteihin liittyviä asioita katsoo, miten ne ymmärtää ja millaisia näkökohtia pitää tärkeinä ja erityisinä. Lukija saa tärkeää informaatiota tavoittaessaan, mitkä asiat herättävät tutkijan kiinnostuksen.

Seuraavaksi konkretisoin kolmen arkisen ja nykyaikaan sijoittuvat esimerkin avulla, miten ajatteluprosessi etenee havainnosta kohti tulkintavaihtoehtoja, tutkimuksellista kiinnostusta ja tutkimustehtävän asettamista. Esimerkit osoittavat, että ajattelua tarvitaan jo kysymysten löytämiseen ja tutkimusasetelman rakentamiseen.

Esimerkki 1: Kodin merkitykset

Havainto 1

Kodit ovat suurempia ja hienompia kuin koskaan. Niiden rakentamiseen, varusteluun ja ehostamiseen käytetään enemmän aikaa, vaivaa ja rahaa kuin ennen. Rakentaminen, remontit, sisustaminen ja puutarhanhoito ovat oleellinen osa suomalaista elämäntapaa ja asumista. Kotiin liittyvä kuluttaminen kasvaa kaiken aikaa. Kotia laitetaan, vaihdetaan ja parannellaan, ei vain tiettyissä vaan kaikissa elämänvaiheissa. Aiheeseen liittyviä lehtiä ja televisio-ohjelmia tulee lisää. Asumisessa on entistä olennaisempaa löytää oma tyyli. Mukaan on tullut myös uusia asumisen ammatilaisia. Stailaajat ehostavat nuhjuisen ja elähtäneen kodin ajan-kohtaisen näköiseksi. Sisustajat, suunnittelijat ja feng shui -tajurit elvyttävät ja muokkaavat yksityiskohtia, ja puutarhasuunnittelijat ohjaavat kasvien sijoittelussa ja oman puutarhatyylin löytämisessä.

Havainto 2

Samaan aikaan työpäivät venyvät ja ihmiset viettävät vapaa-aikaa yhä enemmän kodin ulkopuolella. Matkustetaan, harrastetaan, tavataan tuttuja ja osallistutaan yhdessä erilaisiin tapahtumiin. Kohteissa asuvien perheenjäsenten lukumäärä on pienempi kuin ennen, ja parisuhteet kestävät lyhyemmän aikaa. Kotien elinkaari on siis entistä lyhyempi. Nuoretkin muuttavat kodeista entistä nuorempina. Koteja on elämän aikana useita, ja ne vaihtuvat ja muuttavat luonnettaan elämäntilanteen mukaan. Kyäilykulttuuri on näivettynyt. Kotiin ei juuri kutsuta vieraita. Kotia näytetään muille harvoin, ja siellä ollaan vähemmän kuin ennen.

Huomioiden kokoaminen, ilmiön ja kiinnostuksen tarkentaminen

Elämäntavan keskeiset muutokset tuntuvat kulkevan ristiriitaisesti eri suuntiin ja noudattavan toisistaan poikkeavaa logiikkaa.

Mistä se kertoo, että kodin näyttävyys ja viihtyvyys ovat korostuneet samaan aikaan kun kodista on tullut entistä suljetumpi ja vähemmän käytetty paikka? Selittäkö elintason nousu ilmion? Vai onko kyse siitä, että elämme visuaalisuuden aikakautta, jolloin kaikenlainen näyttävyys on tärkeää? Onko kodin tyyli osa identiteettiä, oman persoonan ilmaisemista ja itsen esittämistä toisille? Vai onko niin että esteetikalle on tilaa vasta, kun perustarpeet on tyydytetty? Vai onko kyse siitä, että esteetikalle ja oman ympäristön harmonialle ja viihtyvyydelle on erityisesti tarvetta silloin, kun elämä muuttuu hektiseksi ja kaoottiseksi?

Mahdollisia tutkittavia kysymyksiä

- Kysymys 1: Kuinka yleinen ilmiö korostunut kotiin sijoittaminen on?
 Kysymys 2: Millaisia ihmisiä ilmiö koskee?
 Kysymys 3: Mistä ristiriitaiset kotiin liittyvät kehityskulut kertovat?
 Kysymys 4: Miten ja millä käsitteillä ihmisten uudenlaista suhdetta kotiin voi selittää?

Esimerkki 2: Psykologiset oireyhtymät

Havainto 1

Psykologialla selitettävät asiat ovat lisääntyneet. Työuupumus, koulu- ja työpaikkakiusaaminen, paniikki- ja syömishäiriöt sekä erilaiset riippuvuudet, jopa sellainen kuin läheisriippuvuus, ovat tulleet osaksi arkista sanastoa. Dementiaa vaivaa, jos ihminen ei heti löydä mielestään nimeä tai asiaa, jota muististaan tavoittele. Parisuhteita, lasten kehitystä tai persoonallisuuden poikkeamia koskevat diagnoosit ovat yleistyneet ja lisääntyneet. Lähes jokaisessa päiväkotiryhmässä ja koululuokassa on lapsia, joilla epäillään olevan tai on todettu jokin oireyhtymä tai poikkeavuus. Työikäisistä ja opiskelijoista yhä useampi on masentunut, loppuun palanut, uupunut tai stressaantunut, syömishäiriöiden tai neuroottinen. Ongelmien tunnistamista, nimeämistä ja

ratkaisemista varten olevia ammattilaisia on monikertaisesti enemmän kuin koskaan. Elämisen taitoja on opeteltava, seurattava ja tuettava yhtä enemmän. Henkilökohtaisia valmentajia on saatavilla erilaisiin kysymyksiin.

Havainto 2

Kriiseistä, masennuksesta, uupumuksesta ja surutyöstä on helppompaa puhua kuin entisaikoina, ja niihin osataan hakea sairasmaa ja varata aikaa. Elämän psyykinen kuormittavuus tunnustetaan, ja erilaisten kriisien synnyttäjästä ja mekanismeista kertova tieto on kaikkien saatavilla ja osa kulttuurista puhetapaa. Ongelmia ei tarvitse hävetä eikä salata. Niistä puhuminen voi helpottaa, auttaa tutustumaan toisiin sekä syventää suhteitamme toisiin ihmisiin.

Havainto 3

Tavallista, kohtuullisen hyvinvoivaa, tervettä ja mukavaa parisuhdetta, perhettä, esimiestä tai työyhteisöä on yhä vaikeampi omistaa. Jos joku sellaisesta kertoo, voi herätä epäily, että puhujalla ei ole tietoa aiheesta, hän valehtelee, peittelee ongelmiaan tai "ylisuorittaa".

Huomioiden kokoaminen, ilmiön ja kiinnostuksen tarkentaminen

Erityistilanteista, ongelmista ja psyykkisistä reaktioista on tullut yhä yleisempiä ja kiinnostavampia puheenaiheita. Toisaalta elämään kuuluvista tavallisista vastoinkäymisistä ja varjopuolista on tullut epänormaaleja poikkeusolotiloja. Työelämässä melko tavallisten asioiden voidaan katsoa antavan oikeuden sairaslomaan. Monet tavalliset elämän kolhut ovat saaneet poikkeustilan leiman. Samalla kriisit, uupumus ja masennus ovat pikemminkin kokevan, rehellisen ja aidosti elävän ihmisen normi kuin merkki siitä, että elämä jotenkin erityisesti koettelee juuri tätä henkilöä.

Mahdollisia tutkittavia kysymyksiä

Kysymys 1: Millaisissa puhe- ja kommunikaatiotilanteissa ja yhteisissä psykologinen kieli ja hahmotutapa erityisesti näkyy?

Kysymys 2: Miksi psykologinen kieli ja tapahtumien hahmottamistapa on yleistynyt?

Kysymys 3: Mitä kaikkea kuvatusta kehityskulusta seuraa, ja miten se voi johtaa?

Kysymys 4: Miten tämä näky mediassa, esimerkiksi julkisuuden henkilöiden elämän tarkastelussa?

Mahdollisia käsitteitä

Psykokulttuuri (ks. esim. Kivivuori 1991; Hamilo 2007)

Esimerkki 3: Lasten harrastukset

Havainto 1

Kun aikuiset puhuvat lapsistaan, keskustellaan usein melko pian siitä, mitä lapset harrastavat.

Havainto 2

Oletus harrastusten asiaankuuluvuudesta ja merkityksellisyydestä on vahva.

Havainto 3

Harrastusten tarjoaminen, niihin kannustaminen ja niiden mahdollistaminen ovat kulttuurissamme oleellinen osa vanhemmuutta. Harrastusten löytäminen, kuluttaminen ja niissä kehittyminen taas on olennainen osa kulttuurista lapsuutta.

Huomioiden kokoaminen, ilmiön ja kiinnostuksen tarkentaminen

Harrastaminen on keskeinen osa lapsuutta, lapsen identifiointia ja tapaa kertoa itsestään ja perhe-elämästä. Samalla se on

keino luoda perheelle, vanhemmuudelle ja lapselle profiilia, identiteettiä, luonnehtia elämäntyylä ja sen erityisyyttä. Harrastus on sopivan epäpersoonallinen, yleinen ja kulttuurisesti toimiva tapa puhua perhe-elämästä, erityisesti omista lapsista ja perhe-elämän arjesta. Lapsen harrastus ei paljasta liikaa, ei ole liian yksityinen, vaan on turvallisesti jaettava ja helppo tapa tuoda yksityisyyttä ja perhe-elämän valintoja sinne, missä ne eivät näy. Lasten harrastusten puuttuminen sen sijaan vaatii melkein selityksen. "Asumme niin syrjässä, ettei siellä voi harrastaa." "Varusteet ja lisenssit maksavat niin paljon, ettei minulla yksinhuoltajana ole varaa tarjota niitä lapselleni." Muodostuu lausumaton mutta tunnistettava jako harrastamisen (jalkapallo, viulunsoitto, jäätanssi, nyrkkeily) ja harrastamattomuuden välillä, sillä osa tekemisestä jää niin sanotun harrastus-käsitteen ulkopuolelle (tietokonepelit, pihaleikit, sarjakuvien lukeminen, kotitalousaskareet, mietiskely).

Mahdollisia tutkittavia kysymyksiä

Kysymys 1: Miten lapset puhuvat harrastuksistaan, ja miten vanhemmat lastensa harrastuksista?

Kysymys 2: Milloin ja miten harrastukset ovat muuttuneet oleelliseksi osaksi vanhemmuutta, lapsiperheiden arkea ja lapsuutta?

Kysymys 3: Millaisia ovat ne perheet, joissa lapset eivät harrasta mainittavia harrastuksia?

Kysymys 4: Miten ja mihin mainittavia harrastuksia vailla olevat käyttävät vapaa-aikaansa?

Kysymys 5: Millaisia eroja lasten harrastamisessa ja harrastuksiin suhtautumisessa on kaupunkien ja maaseutuomaisten ympäristöjen välillä?

Kysymys 6: Millaisia merkityksiä eri toimijat – lapset, nuoret, vanhemmat, ammattilaiset ja lasten vertaisryhmät – liittävät harrastamiseen?